

Notes sobre l'ús del possessiu *llur*

Albert Jané

Creiem que l'afirmació o principi següent és indiscutible i plenament acceptable: no s'han d'usar mai arcaïsmes i cultismes innecessaris a contracor. Si diem que es tracta d'un principi indiscutible i totalment acceptable és perquè ja conté, en ell mateix, dues restriccions importants: innecessaris i a contracor. I és que en l'estat actual de la nostra llengua no es poden deixar de banda algunes formes que han d'ésser considerades arcaïtzants o molt pròpies de la llengua culta, de les quals és difícil de prescindir sense incórrer en infraccions de la normativa establerta. Per això parlem d'arcaïsmes i cultismes innecessaris, és a dir, no imprescindibles. Hi afegim «a contracor», perquè no podem pas deixar de reconèixer a ningú la llibertat de recórrer, sempre que li plagui de fer-ho, a totes les múltiples i variades formes d'expressió, antigues i modernes, populars i cultes, que la llengua posa a la seva disposició. I hi ha alguns escriptors i, molt especialment, simples lletraferits que ocasionalment també s'adeliten en el conreu d'alguna forma literària (cosa que ha de merèixer tot el nostre respecte), que senten una predilecció molt marcada per l'ús de formes de llenguatge que no són de la seva llengua habitual. No hi recorren, per tant, a contracor i hi tenen tot el dret.

Però s'esdevé molt sovint o, si més no, força sovint que alguns escriptors, o simples usuaris de la llengua en nivells formals, recorren a contracor a certes formes de llenguatge perquè en el seu coneixement insuficient dels recursos legítims de la llengua creuen de bona fe que són imprescindibles. Potser el cas més notable, gairebé arquetípic, d'aquest ús d'un cultisme innecessari a contracor és el del possessiu *llur*, amb el seu plural. *llurs*, perquè és un fet comprovat que no tothom sap que amb el mateix valor es pot usar *el seu* (i flexió) en tots els casos. Només cal veure la definició del DIEC, el nostre diccionari normatiu actual: “D'ell, d'ella, d'ells o d'elles, pertanyent a ell, a ella, a ells o a elles”. De fet, la definició és incompleta, perquè és evident que caldria afegir-hi “de vostè, de vostès, pertanyent a vostè, a vostès”. No hi ha dubte, en tot cas, que *el seu* admet també, preceptivament, un antecedent o referent del plural, i que una frase com *els alumnes i el seu mestre* és tan correcta i admissible com *els alumnes i llur mestre*, o bé com *el mestre i els seus alumnes*. La construcció certament inadmissible, però, dissortadament, no inusual del tot, és precisament **el mestre i llurs alumnes*, perquè el possessiu *llur* exigeix, imprescindiblement, un antecedent del plural. Que hom llegeixi, en un text de bondat lingüística inqüestionable, una frase nominal amb el possessiu *llur* en un cas en què diria *el seu* (o flexió), pot emmenar a recórrer a aquell terme en tots els altres casos. D'altra banda, la noció de pluralitat associada a *llur* és pràcticament coneguda de tothom, sense, però, que en tots els casos es distingeixi entre la del posseïdor, que és la que determina l'ús de *llur*, i la de la cosa posseïda. Així, qui potser no escriuria mai **el mestre i llur alumne*, en canvi podria escriure (més que no pas podria dir) **el mestre i llurs alumnes*, igualment incorrecte.

Analitzant el llenguatge d'un escriptor d'un prestigi tan gran i tan merescut com Carles Riba, que va arribar a ésser president de la Secció Filològica, ens ha cridat sempre l'atenció que, al costat d'un ús escassíssim del pronom impersonal *hom*, reduït gairebé a uns quants casos amb verbs pronominals, en què la formació d'oracions de valor impersonal amb el pronom *es* no és viable, recorregué sistemàticament, amb un rigor total, al possessiu *llur* sempre que l'antecedent era del plural. Fins i tot en textos destinats a un públic infantil, en què tots convenim que cal un llenguatge desproveït d'artifici, que sigui apte per a la comprensió, sense esforç, dels joves lectors, Riba recorria sempre a *llur* quan l'antecedent era del plural. Així, en la seva cèlebre versió de les rondalles dels germans Grimm (*Contes dels infants i de la llar*), en què no hem sabut trobar ni una sola ocurrència del pronom impersonal *hom*, apareix *llur* en tots els casos en què escau, sense descartar, naturalment, la possibilitat que hi hagi també alguna ocurrència escadussera del possessiu *el seu* (i flexió) amb un antecedent del plural que ens hagi passat inadvertit. Aquesta fidelitat tan absoluta de Carles Riba a l'ús de *llur* ens indueix a pensar que potser creia en la seva obligatorietat. Dit altrament, que no considerava prou correcte, o admissible, l'ús de *el seu* amb un antecedent del plural. Es tracta, certament, d'una hipòtesi agosarada però que no ens sembla pas desenraonada.

Qui sí que sembla que va recórrer al possessiu *llur* a contracor va ser Salvador Espriu, convençut, segurament, que l'ús de *el seu* amb el seu mateix valor significava, com diu ell mateix, no cenyir-se a les normes establertes pel mestre Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans. És, si més no, el que declara en les notes que, a manera d'epíleg, clouen un dels últims llibres que va publicar, el recull de proses literàries *Les roques i el mar, el blau*. Després de referir-se a una molesta sensació de patiment ortopèdic causada pel rigor de les normes establertes, a les quals procura, com hem dit, cenyir-se, ens adverteix que “no es trobarà ni un sol ‘llur’ en tot aquest recull”. Naturalment, no ens sabem estar de pensar que es tracta d'un advertiment superflu i innecessari, car ningú no hauria notat la seva absència ni, menys encara, hauria pensat a exigir-li'n cap. I, d'altra banda, rellegint, per exemple, *Primera història d'Esther*, no ens sembla pas que l'ús de *llur*, que hi és absolut, desdigni gens del caràcter general del llenguatge de l'obra, tan celebrat per la seva prodigiosa riquesa verbal i per l'extraordinària multiplicitat de registres. Cal creure que diàlegs com *I de registres? / Nacre / Crèdit? / A bastament, àdhuc*, que podem llegir en aquesta admirable obra de teatre, són el fruit de la llibertat creadora de l'escriptor i no de la resignada subjecció a unes normes tan severes que arriben a causar sensació de patiment ortopèdic (1). D'altra banda, escau de posar en relleu la innegable utilitat d'aquest possessiu monosil·làbic en els versos subjectes a una mètrica rigorosa: *Les senyores manaran? / Llur costum, vell Memucan!*

Del poeta J.V. Foix, en canvi, gairebé podríem assegurar que si recorria sistemàticament a *llur* no era pas a contracor sinó amb una complaença evident, considerant el concepte que s'havia format de la llengua literària i el seu particular triatge de formes. Fins i tot amb algun cas d'ús indegut. Efectivament, una vegada, conversant amb el poeta, ens vam permetre de retreure-li —perquè la conversa tractava justament de l'ús dels possessius; si no, no hauríem gosat— que en el seu esplèndid recull de proses poètiques *Del “Diari 1918”*, publicat dins la col·lecció “Signe”, hi havia un cas de *llur* clarament incorrecte. És una frase que diu *Una veu ens ha alliberat de la forest solar i llurs encisos*. No cal dir que aquesta errada va ser esmenada en les edicions posteriors d'aquesta obra. Però ens importa especialment de posar en relleu el que ens deia Foix a propòsit de l'ús dels possessius. Ens feia observar, amb tota la raó, que, prou sovint, els dubtes o les vacil·lacions entre els dos possessius no fan adonar que el que escau en aquell cas és precisament l'absència de terme possessiu. És el cas, per exemple, de *Es va posar bé el nus de la seva corbata*, que ha d'anar sense possessiu. D'exemples com aquest, en les novel·les, traduïdes de l'anglès, de la desapareguda col·lecció “La cua de palla”, n'hi ha una bella col·lecció.

En alguna altra ocasió hem referit un altre cas de *llur* incorrecte aparegut en una obra impresa. És la frase següent, que podem llegir en l'obra *Aclariments lingüístics*, de l'il·lustre pedagog i poliglòt Delfi Dalmau, publicada dins la col·lecció “Panorama actual de les idees”, de l'editor Rafael Dalmau: *Hauran de fer amb l'esperanto, quan deixaran d'ésser víctimes d'especials prejudicis, com han fet amb altres llengües: estudiar el procés de llur formació, fer filologia i esperantologia* (p. 38). En aquella època (l'any 1962), qui signa aquestes ratlles feia treballs de correcció d'originals per a l'editor Dalmau, però aquest va considerar, segons ens va dir, que l'obra d'un lingüista com el seu homònim (2), el senyor Delfi Dalmau, no calia que passés prèviament per mans de cap corrector. I així es va fer. Al cap d'un cert temps, conversant amb el senyor Delfi Dalmau, amb l'amistat del qual ens honoràvem, li vam explicar, perquè venia a tomb, la decisió del senyor Dalmau editor respecte al seu llibre. El senyor Delfi Dalmau, un home habitualment plàcid i serè, va reaccionar amb una gran vivacitat. Ens va dir que l'altre senyor Dalmau, l'editor, en aquella ocasió no havia actuat amb encert, que tota obra destinada a la impremta, per molt expert en llenguatge que fos l'autor, havia de ser prèviament corregida per un altre, en virtut del vell principi que quatre ulls sempre hi veuen més que dos. I bonament ens va explicar, dolent-se'n, que en aquella obra se li havia escapat un *llur* incorrecte, el qual no havia advertit sinó en rellegir l'obra un cop impresa. I que la nostra revisió, que l'editor havia considerat innecessària, probablement hauria evitat aquell error. (Qui sap.) El senyor Delfi Dalmau ens va explicar que la presència d'un sintagma del plural entre l'antecedent molt allunyat i el possessiu havia originat el seu ús indegut. Efectivament, l'antecedent del possessiu és *l'esperanto*, en singular, cosa que fa impropí l'ús de *llur*, però entre els dos membres de la

proposició hi ha *altres llengües*, en plural, que va originar el lapsus del digne i recordat senyor Delfi Dalmau.

L'ús del possessiu *llur* (sempre que escaigui) ha de dependre, en principi, i com ja s'ha dit tantes vegades, del registre o nivell de llenguatge; però, més particularment, és cada autor qui ho ha de decidir lliurement –mentre els escriptors sàpiguen *llur* ofici, com deia Carles Ribas. En obres col·lectives, hi sol haver un criteri fixat per la direcció editorial. Si es tracta d'obres de caràcter acadèmic, no sembla desenraonat que aquest criteri estableixi l'ús de *llur*. És l'ús que observem en el DIEC, és a dir, el *Diccionari de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans, que és el nostre diccionari normatiu actual. Tanmateix, hi podem llegir les definicions següents: “Règim jurídic que regula les relacions dels pares envers els seus fills menors d'edat o majors incapacitats” (*potestat del pare i de la mare*, s.v. *potestat*); “Correcció disciplinària que el jutge pot imposar a advocats i procuradors pel seu comportament en un procediment judicial” (s.v. *prevenció*); “Nombre quàntic característic dels hadrons que ajuda a agrupar-los segons els seus diversos estats de càrrega elèctrica” (*spin isotòpic*, s.v. *spin*). No hi ha dubte que, en aquestes tres definicions que acabem de transcriure, en lloc de *el seu* (i flexió) *també* s'hauria pogut usar *llur*, però, tal com estableix clarament el mateix diccionari, tots dos possessius hi són igualment admissibles. Cal veure, únicament, quin és el criteri fixat per a la redacció dels articles d'aquesta obra. I aquest criteri disposa que en aquesta redacció es tendirà a l'ús de *llur* amb un antecedent del plural. És el que s'ha fet: en la major part dels casos s'ha recorregut (repetim-ho: amb un antecedent del plural) al possessiu *llur* i solament en comptades excepcions s'ha escollit el seu concurrent *el seu*.

Alguns partidaris de l'ús exclusiu de *llur* addueixen, potser una mica improvisadament, la seva capacitat per a evitar frases ambigües o equívokes. En realitat, aquesta capacitat, si bé és real, és també més aviat escassa. Els qui postulen l'especial aptitud desambiguadora del possessiu *llur* ho solen fer basant-se en un esquema molt elemental, i sovint allunyat de la realitat. Segons ells, seria normal, o habitual, que hi hagués dos possibles antecedents, l'un del singular i l'altre del plural, i amb l'ús adequat de *el seu* i *llur* no hi hauria mai cap dubte sobre quin havia de ser l'antecedent autèntic. No tenen en compte, els qui diuen això, que els dos antecedents poden ser tots ells del singular o tots dos del plural i no seria pas el recurs dels dos possessius que desferia una possible ambigüïtat. Però, encara que dels dos antecedents possibles n'hi hagués un del singular i un altre del plural, el possessiu *llur* podria referir-se únicament al possible antecedent del plural o bé a tots dos. Així, si diem *El mestre, els alumnes i llurs reclamacions*, tant pot ésser qüestió de les reclamacions dels alumnes com de les d'aquests i les del mestre. El cas en què *llur* té realment més precisió que no *el seu* és quan hi ha dos antecedents possibles del singular, i amb l'ús de *llur* s'indica clarament que es fa referència a tots dos: *Van venir en Daniel, la Núria i llur fill*, és a dir, el fill de tots dos. També cal posar en relleu un altre cas, potser poc comentat, en què el recurs de *llur* pot ésser molt útil: quan es pot establir un contrast o oposició entre els dos termes possessius: *Quan el representant dels col·laboradors diu els nostres interessos, vol dir no llurs interessos sinó els seus interessos*.

Al capdavant, però, la realitat que cal reflectir o descriure per mitjà del llenguatge és tan complexa i vària que és il·lusori voler-ho fer en tots els casos a partir d'un petit repertori de fórmules i de recursos lingüístics preestablerts. De formes de llenguatge ambigües i equívokes n'hi ha una bella munió, i entre elles excel·leixen els mots dits possessius, a causa de la multiplicitat d'antecedents a què es poden referir. De fet, podem estar contents que no hi hagi, ni de bon tros, una forma de possessiu específica per a cada possible antecedent, amb les consegüents variants, encara, relatives al terme que designa la cosa posseïda, perquè l'aprenentatge de la gramàtica, del llenguatge correcte, seria una cosa reservada a uns quants superdotats. Si l'usuari de la llengua té la voluntat de ser clar i precís, d'emetre un discurs inequívoc (cosa que no sempre és el cas), sap trobar en cada moment els recursos idonis per a aconseguir el seu objectiu.

Notes

(1) Les formes de llenguatges més habituals, del parlar col·loquial, precisament per la seva naturalitat i la seva habitualitat, sovint s'esmunyen inadvertidament en la ploma de qui ha

decidit prescindir-ne i les ha substituïdes per formes equivalents més pròpies de la llengua escrita o literària. Anàlogament, a qui llegeix un text amb el propòsit d'establir quines són les formes de llenguatge usades per l'autor, no li passaran inadvertides aquestes formes literàries, però es pot esdevenir fàcilment que li passin desapercebudes les pròpies del llenguatge col·loquial. Així, no costa gaire afirmar que en un text determinat no hi ha cap ocurrència del possessiu *llur*, però un s'hi ha de mirar molt abans de dir que no n'hi ha cap del possessiu *el seu* amb un antecedent del plural.

(2) Entre el senyor Rafael Dalmau i Ferreres, editor i activista, i el senyor Delfi Dalmau i Gener, lingüista, pedagog i entusiasta propagador de l'esperanto, no hi havia cap relació familiar, malgrat l'homonímia. Eren, tots dos, personalitats destacades del nostre món cultural, que van deixar un gran record (a més de la feina feta).

(3) Un encadenament de circumstàncies ens va fer autors d'un llibre amb el mateix títol que el del senyor Delfi Dalmau, *Aclariments lingüístics*, del qual és tributari sense tenir-hi res a veure. Devia ser l'any 1964 que un grup de promotors van tenir la idea d'editar un setmanari d'informació general, escrit en català. Van cursar la demanda per a l'obtenció del permís necessari, i esperant la seva arribada van començar a formar l'equip de col·laboradors, entre ells el senyor Dalmau, a qui van encarregar una secció de llenguatge, que s'havia de dir com el seu llibre, "Aclariments lingüístics", i per a la qual va lliurar tot seguit el primer article. Però l'anhelat permís no va arribar i l'article del senyor Dalmau va restar de moment inèdit. Un segon intent, dos anys més tard, va ser més afortunat, i es va resoldre en l'aparició del setmanari *Tele/estel*, quan el senyor Dalmau ja feia un any que era mort. El seu article va aparèixer en el primer número de la revista, i la direcció del diari va encarregar la seva continuació al seu gendre, el professor de català i gramàtic Josep Ibàñez i Senserrich (casat amb la seva filla Maria Eugènia). Aquest la va mantenir durant un any, al cap del qual, absorbit per les seves obligacions professionals (era un informàtic de punta), la va abandonar i ens va proposar, ell mateix, i amb l'aprovació de la direcció de la revista, que agaféssim el relleu. Així ho vam fer i vam mantenir la secció fins a la desaparició de la revista l'any 1970. I el conjunt d'aquells articles formen el llibre, en tres volums, amb el mateix títol, doncs, que el del senyor Delfi Dalmau, que va aparèixer més endavant, per interès del senyor Josep Maria de Casacuberta, dins la benemèrita "Col·lecció Popular Barcino".